

НЕСИНТАКСИЧНІ ОБРАЗНІ ПОРІВНЯННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ, УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ

М. Я. Оленяк

Вивчення будь-якої конструкції полягає, насамперед, у визначенні її меж та переліку її елементів. Незважаючи на те, що формальні способи вираження образного порівняння досить детально описані у спеціалізованій літературі, існують деякі непогоджені моменти, зокрема відносно того, що стосується кількісного складу компонентів досліджуваних одиниць (він коливається в діапазоні від одного до чотирьох складових) та способів актуалізації порівняльних відношень: від лексичних до синтаксичних.

Несинтаксично утворені образні порівняння зрідка попадають у фокус дослідників як такі, що не вирізняються високою частотністю та формально не відповідають традиційній формулі порівняння «N1 є подібним до N2».

Лінгвістична теорія асиметрії мовного знаку проявляється в межах категорії компаративності явною домінантою змісту над формою, оскільки вона вербалізується засобами мови різних рівнів: як морфологічними, так і лексичними чи синтаксичними. Таке розмаїття засобів вираження компаративності в англійській, українській та польській мовах дає підстави говорити про універсальну природу порівняння та незалежність його від ступеню синтетичності чи аналітичності мови. Здатність людини порівнювати явища незалежно від етнічної приналежності, а, таким чином, і від типу мови, носієм якої вона є, свідчить про верховенство семантики над формою вираження компаративності, яка в кожній конкретній мові є складноорганізованою системою різнорівневих засобів вираження. Єднальний фактор семантичної домінанти категорії порівняння визначає доцільність ономазіологічного (від змісту до форми) підходу в дослідженні площини компаративності.

1. Морфологічно образні порівняння утворюється шляхом використання орудного відмінку в українській та польській мовах, а також суфіксів *-ish*, *-like*, *-some*, *-y* в англійській мові; *-видний*, *-подібний* в українській мові; *-waty*, *-asty*, *-y* в польській мові. Наприклад в реченнях:

англ.: *He is a catty fellow* 'Він є по-котячому хитрий хлопець' за допомогою суфікса *-y* формулюється образне порівняння „хитрий, як кіт”.

укр.: *Хлопчисько знайшов якусь змієвидну річ* за допомогою суфікса *-видний* утворюється образне порівняння „такий, як змія”.

пол.: *Kupiłem falisty karton* 'Я купив хвилеподібний картон' за допомогою суфікса *-y* утворюється образне порівняння „такий, як хвиля”.

2. Словотворчий спосіб побудови образних порівнянь полягає у створенні оказіоналізмів, авторських неологізмів, найчастіше це складнопохідні або складні слова. Наприклад англ.: *blobbily* (у формі сфери, такий, як сфера), *to T-bone* (в'їхати в машину буквою Т; так, як буква Т); укр.: *арко-дужний* (такий, як арка), *байронівсько* (у такий спосіб, як Байрон); пол.: *cyberka* ← *cyber+polka* (танець роботів, такий, як полька), *robosiol* ← *robot+osiol* (робот, подібний до осла).

3. Лексичний спосіб утворення образних порівнянь передбачає використання повнозначних лексичних одиниць з семою порівняння, подібності, які в реченні виступають предикатом. В англійській мові це лексеми *to resemble*, *to look like*, *to seem*, *to remind of* та ін.; в українській мові це *нагадувати* (когось, щось), *бути схожим*, *мати форму* (чогось), *бути подібним до* (когось, чогось) *виглядати як* (хтось, щось); в польській мові це *wyglądać*, *przypominać kogoś*.

Морфологічний, лексичний і частково словотвірний способи побудови образних порівнянь є умовними, так як вони не існують за межами синтагматики, обов'язковою умовою їхньої реалізації є сполучуваність з іншими мовними одиницями, що чинить їх

складовими елементами власне синтаксичної структури з семантикою порівняння. Поза межами речення окремо взятий морфологічний чи лексичний елемент не розкриває сутності образного порівняння у повному обсязі. Якщо взяти ізольовано з вищенаведених прикладів лексеми англ. *catty*, укр. *змієвидний* чи пол. *falisty* (на глибинному рівні їх смисл дорівнює виразам *like a cat* 'як кіт' в англійській мові, *як змія* в українській мові і *jako fala* 'як хвиля' в польській мові) і зіставити з традиційною формулою порівняння в англійській мові N1+like+N2, N1+як+N2 та N1+jako+N2, то очевидним стане відсутність елемента N1, тобто референту, якого порівнюють з котом, змією чи хвилею. Але за таких обставин конструкцію не можна назвати порівняльною, тому що вакантна позиція N1 може бути зайнятою цілком іншим формуванням, не здатним вступати у порівняльні відношення, наприклад: *How catty!* 'Як підступно!', *Слово „змієвидний” – прикметник, Nie mogę przetłumaczyć słowo falisty* 'Я не можу перекласти слово *хвилеподібний*'.

Все вищезазначене стосується і словотворчого способу, якщо авторський неологізм виражений прикметником або прислівником. Цікавим є той факт, що композити, створені за моделлю іменник+іменник (укр.: *баба-грім*, пол.: *cyberka*) або графічний елемент + іменник (англ.: *to T-bone*) є самодостатніми для формування образних порівнянь. Навіть узяті поза межами речення субстантивні композити здатні на глибинному рівні побудувати відношення типу N1 є подібним до N2. Показовим є вживання дефісу в більшості таких випадків, який слугує важливим графічно-структурним елементом, заміником формального показника компаративності: укр.: *баба-грім*=*баба як грім*; англ.: *to T-bone*=*to T like a bone*. Що стосується нетипових для порівняння цільноформлених наведених прикладів з польської мови, побудованих шляхом контамінації (пол.: *cyberka, robosioł*), то відсутність графічного елемента – дефісу, який показував би подібність зіставлених понять на глибинному рівні, зумовлена оказіональною природою цих неологізмів, взятих із художньої прози науково-фантастичного характеру. Відсутність показника подібності, аналогії між поняттями кібера і польки чи робота і осла необхідна для нівелювання образності описуваних явищ у «площині реальності» цього твору; як образні утворення вони сприймаються тільки поза його межами.

Щодо самонедостатності лексичного способу утворення образних порівнянь (англ.: *to resemble, to look like, to seem, to remind of*; укр.: *нагадувати (когось, щось), бути схожим, мати форму (чогось), бути подібним до (когось, чогось) виглядати як (хтось, щось)*; пол.: *jak, jakby, podobnie, niby, na kształt*), то можна стверджувати, що поза межами речення лексичне порівняння є лише потенційним показником компаративності, предикатом, позбавленим актантів (елементів N1 і N2), який самостійно не здатен вступити не лише у порівняльні, але й у інші відношення, так як будь-які відношення передбачають наявність щонайменше двох елементів.

Література

1. Девятова Н. М. Сравнение в динамической системе языка / Н. М. Девятова. – Либроком, 2010. – 320 с.
2. Кучеренко І. К. Порівняльні конструкції мови в світлі граматики / І.К.Кучеренко – К.: Вид-во КДУ, 1959. – 106 с.
3. Прокопчук Л. В. Категорія порівняння та її вираження в структурі простого речення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01"Українська мова"/ Л.В.Прокопчук – К., 2000. – 18 с.
4. Щепка О. А. Функціонально-семантичне поле компаративності : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол наук: 10.02.01"Українська мова" О.А. Щепка. – Сімферополь, 2008.
5. Skommer Grzegorz Wyrażenia porównawcze. Model struktury i semantyki porównań w języku polskim i norweskim / Grzegorz Skommer. – [Wydawnictwo Naukowe UAM](http://www.wydawnictwo.uam.edu.pl/), 2006. – 252 s.